

Literaire begrippen

Beeldspraak

Verzamelterm voor verschillende soorten figuurlijk taalgebruik, waarbij zaken uit de werkelijkheid op een indirecte manier, door middel van vergelijkingen, worden omschreven. De belangrijkste vormen van beeldspraak worden hieronder uitgelegd.

- **vergelijking:** hierbij worden twee zaken *expliciet* met elkaar vergeleken.
Voorbeeld: 'Un petit baiser, *comme* une folle araignée, / Te courra par le cou ...' (Arthur Rimbaud).
- **metafoor:** *impliciete* vergelijking, waarbij het verbindingswoord *als* wordt weggelaten (voorbeeld: *de mens is een wolf*). Bij literaire metaforen is de onderliggende vergelijking niet altijd meteen duidelijk. Hierdoor wordt de verbeelding van de lezer geprikkeld.
Voorbeeld: 'Tu fais des bulles de silence dans le désert des bruits' (Paul Éluard).
- **personificatie:** een menselijke eigenschap wordt toegekend aan een levenloos object.
Voorbeeld: 'C'est un trou de verdure ou chante une rivière' (Arthur Rimbaud).
- **metonymie:** beeldspraak berust op een logische relatie tussen twee dingen. Je noemt iets anders dan je bedoelt, bijvoorbeeld wanneer je zegt dat je een glas gaat drinken, terwijl het natuurlijk om de inhoud gaat. Zo gebruiken we in de letterkunde vaak de naam van een auteur als we zijn werk bedoelen ('Heb je Prévert gelezen?').

Beeldverhaal

Verhaal dat verteld wordt in de vorm van illustraties, ondersteund door onderschriften of tekstballonnetjes. Dit genre ontstond in de 19e eeuw en heeft zich sindsdien ontwikkeld tot het bekende stripverhaal (in het Frans: *la bande dessinée*). Het beeldverhaal wordt vaak geassocieerd met kinderboeken en massacultuur en heeft daardoor niet zo'n hoog aanzien. In Frankrijk wordt het serieuzer genomen dan in Nederland: strips worden in Frankrijk beschouwd als een kunstvorm en er worden wetenschappelijke studies en musea aan gewijd. Daar is ook de trend ontstaan om klassiekers uit de 'hoge' literatuur uit te brengen in stripvorm.

Bloemlezing (anthologie)

Verzameling teksten in boekvorm van een of meer schrijvers, meestal gegroepeerd rond een thema. Er zijn ook bloemlezingen die pretenderen de beste gedichten of verhalen uit een bepaalde periode of taalgebied samen te brengen. De Franse president Georges Pompidou publiceerde bijvoorbeeld een *Anthologie de la poésie française* (1961).

Chronologie

Tijdsverloop in een verhaal. In een *chronologisch* verteld verhaal lees je de gebeurtenissen in de volgorde waarin ze zich afspelen. In literaire romans wordt vaak gebruikgemaakt van een niet-chronologische vertelstructuur en wordt er gespeeld met het *tempo*. Hierdoor ontstaat *spanning*, omdat de nieuwsgierigheid van de lezer wordt geprikkeld. Auteurs kunnen daarvoor de volgende technieken gebruiken:

- **flashback:** terugblik naar een gebeurtenis in het verleden, die de loop van het verhaal onderbreekt.
- **flashforward:** vooruitwijzing naar een mogelijke gebeurtenis in de toekomst van het verhaal.
- **tijdverdichting:** korte samenvatting van een bepaalde tijdperiode.
- **tijdsprong:** witregel die aangeeft dat er een hoeveelheid tijd is gepasseerd.
- **tijdvertraging:** een gebeurtenis duurt in het boek langer dan deze in werkelijkheid geduurd zou hebben. Zo wordt de **climax** (zie **Stijlfiguur**) uitgesteld.

Fabel

Oud genre waarin dieren met menselijke eigenschappen de hoofdrol spelen. Het verhaal eindigt meestal met een duidelijke moraal of boodschap. De bekendste fabelauteur is de Jean de la Fontaine uit de 17e eeuw, die zich weer baseerde op de klassiek Griekse dichter Aesopus. Veel fabels bevatten verborgen verwijzingen naar politieke of maatschappelijke toestanden, waarbij de leeuw bijvoorbeeld symbool staat voor de koning. Zo konden schrijvers de strenge censuur omzeilen.

Fictie

Verzamelnaam voor alle teksten waarin *verzonnen* gebeurtenissen centraal staan. Zakelijke of informatieve teksten worden aangeduid met de term **non-fictie**. Hoewel zij waargebeurde elementen kunnen bevatten, behoren romans in principe tot het domein van de fictie.

Genre

Bepaalde tekstsoort. We onderscheiden traditioneel drie hoofdgenres in de literatuur: **proza** (verhalende teksten, meestal romans), **poëzie** (gedichten) en **drama** (toneel). Daarbinnen kun je weer subgenres onderscheiden aan de hand van vormkenmerken of thematische overeenkomsten (bijvoorbeeld oorlogsromans).

Identificatie

Als een lezer zich met een personage identificeert, voelt hij zich bij hem of haar betrokken. Het is meestal de bedoeling dat je meeleeft met de **hoofdpersoon**. Dit gegeven vormt de basis voor de **spanning** in het verhaal: omdat je de hoofdpersoon aardig vindt of omdat hij je interesseert, wil je weten hoe het met hem verder gaat.

Intrige

Ander woord voor **plot**: een serie samenhangende gebeurtenissen die samen de belangrijkste **verhaallijn** vormen en uitmonden in een **ontknoping**.

Metrum

Versmaat, oftewel de regelmatige afwisseling tussen beklemtoonde en onbeklemtoonde lettergrepen. Hierdoor ontstaat bij het voorlezen van gedichten een bepaalde 'dreun'. Een vaste combinatie van een aantal beklemtoonde (aangegeven met een -) en onbeklemtoonde lettergrepen (aangegeven met een v) noem je een **versvoet**. De belangrijkste soorten zijn **jambe** (v -), **trochee** (- v), **anapest** (- - v) en **dactylus** (- v v). Een veelgebruikte versvorm in het Frans is het **alexandrijn**, een zesvoetige **jambe** met een **cesuur** (pauze) na de zesde lettergreep:

v - v - v - / v - v - v -

'J'irai par la forêt, j'irai par la montagne' (Victor Hugo)

Personage

Ander woord voor verhaalfiguur. Het belangrijkste personage (de 'held' van het verhaal) heet de **hoofdpersoon**. Van deze verhaalfiguur worden in de regel niet alleen de daden, maar ook de gedachten en gevoelens beschreven. Ook ligt het **perspectief** meestal bij de hoofdpersoon. Een personage dat je van binnen goed leert kennen en dat een ontwikkeling doormaakt, noem je ook wel een **round character**. Psychologisch minder goed uitgewerkte personages heten **flat characters** of **typen**.

Perspectief en verteller

Het vertelperspectief is het gezichtspunt van waaruit het verhaal wordt verteld. Vaak ziet de lezer de gebeurtenissen en personages door de ogen van de hoofdpersoon. Dat perspectief is overigens niet altijd betrouwbaar. Ook kan er in romans sprake zijn van **perspectiefwisselingen**, waardoor je verschillende visies op een situatie krijgt gepresenteerd. Hieronder volgt een beschrijving van de meest voorkomende vertelsituaties in romans.

- **ik-perspectief** en **ik-verteller**: bij een verhaal dat in de eerste persoon (ik-vorm) geschreven is, ligt het perspectief bij de ik-figuur. Er is sprake van een ik-verteller die al schrijvend verslag doet van de dingen die hij direct meemaakt of ooit beleefd heeft.
- **hij/zij-perspectief** en **verborgen verteller**: bij een roman die geschreven is in de derde persoon, lijkt het vaak alsof er geen verteller aanwezig is en dat het verhaal 'zichzelf vertelt'. De vertelsituatie is die van de verborgen verteller. Het perspectief ligt meestal bij de hoofdpersoon: de onzichtbare 'cameraman' kijkt als het ware mee door zijn ogen en weet niet meer dan hij.
- **gecombineerd perspectief** en **alwetende verteller**: er bestaat ook nog een soort mengvorm van deze twee vertelsituaties. Hierbij heb je te maken met een alwetende verteller, die boven het verhaal staat. Hij neemt zelf niet deel aan de gebeurtenissen, maar kent het verhaal, de personen en de afloop. Hij richt zich soms direct, in de ik-vorm, tot de lezer. Op andere momenten lijkt het of het verhaal zichzelf vertelt.

Poëzie

Verzamelterm voor gedichten. Het is niet eenvoudig om dit genre af te bakenen. Het gaat meestal om korte teksten (veel wit op de pagina), die in weinig woorden veel zeggen en de lezer proberen te raken. Dichters besteden veel aandacht aan de **vorm** van de tekst en gebruiken daarvoor de volgende middelen:

- **aandacht voor klank** (zie **rijm**) en **ritme** (zie **metrum**). Hierdoor ervaart de lezer een bepaalde eenheid in de dichtregels en blijft de tekst beter hangen. Dit zie je ook veel bij reclameslogans ('Du pain, du vin, du Boursin').

- verrijking van betekenis door het gebruik van **stijlfiguren** en **beeldspraak**.
- spelen met de **zinsbouw**, waardoor de aandacht van de lezer naar een bepaald punt getrokken wordt. Dit is het bijvoorbeeld het geval bij een **enjambement**: het laatste woord van een zin wordt benadrukt door het op een volgende dichtregel te plaatsen.
- creatief gebruik van de **typografie** (lettertypen en opmaak).

Een gedicht is opgebouwd uit *verzen* (dichtregels) en *strofen* (coupletten). Er bestaan dichtvormen die een vaste opbouw kennen, zoals het *sonnet*: een gedicht van veertien regels, verdeeld over twee *kwatrijnen* van vier versregels en twee *terzetten* van drie regels. Het *rijmschema* van een klassiek sonnet is abba abba cdc dcd.

Rijm

Ander woord voor klankherhaling. Vroeger was rijm een hulpmiddel om mondeling overgeleverde teksten te onthouden. Moderne literaire poëzie rijmt lang niet altijd, maar in liedteksten is het nog steeds een standaardprocédé.

Een tekst kan op verschillende manieren rijmen. Je spreekt van **eindrijm** als er klankovereenkomsten zijn tussen de laatste woorden van verschillende versregels. Eindrijm is vaak volgens vaste patronen gerangschikt: dat heet een **rijmschema**. Enkele veelvoorkomende rijmschema's zijn: **gekruist rijm** (abab), **gepaard rijm** (aabb) en **omarmend rijm** (abba).

Voorbeeld:

'Quand on n'a que l'amour	(a)
A s'offrir en partage	(b)
Au jour du grand voyage	(b)
Qu'est notre grand amour'	(a) (Jacques Brel)

Binnenrijm is klankherhaling binnen een versregel. Klinkerherhaling noem je **assonantie**, bijvoorbeeld in de dichtregel 'Il pleure dans mon cœur' (Paul Verlaine). Bij **alliteratie** worden medeklinkers herhaald: 'Pour qui sont ces serpents qui sifflent sur vos têtes' (Jean Racine).

Roman

Fictief verhaal van enige omvang (vanaf ongeveer 100 pagina's; een kortere verhalende prozatekst noem je een **novelle** of **kort verhaal**). Een literaire roman heeft in de regel een complexe **intrige** (combinatie van meerdere **verhaallijnen**) en de gevoelens en gedachten van de hoofdpersoon worden uitvoerig belicht. Je kunt het genre van de roman verder onderverdelen naar **thema** of **vertelvorm**. Hieronder vind je een paar belangrijke subgenres. Realiseer je daarbij dat sommige begrippen overlappen en dat een boek vaak bij meerdere soorten ingedeeld kan worden.

- **autobiografische roman**: bevat waargebeurde elementen uit het leven van de schrijver.
- **briefroman**: roman in de vorm van brieven die twee of meer personages aan elkaar schrijven.
- **dagboekroman**: het verhaal wordt verteld in de vorm van dagboekfragmenten.
- **historische roman**: verwerkt gebeurtenissen uit de geschiedenis in een fictief verhaal.
- **misdaadroman of detective**: de intrige draait om een speurder die een misdrijf op moet lossen.
- **ontwikkelingsroman**: gaat over de volwassenwording van een jong iemand.
- **psychologische roman**: draait vooral om de innerlijke ontwikkeling van de personages. De meeste literaire romans vallen in deze categorie.

Spanning

Toestand van de lezer die nieuwsgierig is naar wat er komen gaat. Door de informatie zorgvuldig te doseren en bepaalde vragen of raadsels op te werpen, zorgt de **verteller** ervoor dat de lezer benieuwd blijft naar de afloop. Hierdoor is hij gemotiveerd om door te lezen. Belangrijke spanningverhogende elementen in een verhaal zijn **perspectief**, **chronologie** en **identificatie**.

Stijl

Kenmerkend taalgebruik van een schrijver. Om iemands stijl te beschrijven, kun je je afvragen:

- of de auteur korte of lange zinnen gebruikt;
- of de auteur veel of weinig bijvoeglijke naamwoorden gebruikt;
- of de auteur moeilijke woorden gebruikt of juist makkelijke;
- of de auteur veel (levendige) dialogen gebruikt of juist niet;
- of de auteur beeldende ruimtebeschrijvingen geeft of juist weinig.

Stijlfiguur

Opvallende vorm van uitdrukken, waarmee de schrijver de inhoud van wat hij zegt benadrukt. Enkele voorbeelden:

- **climax**: geleidelijk toewerken naar een hoogtepunt (als in de uitdrukking 'lachen, gieren, brullen'). In een literaire tekst noemen we de climax het spannendste moment van het verhaal. Soms wordt de spanning vlak voor het hoogtepunt **onverwacht** verbroken. Dit heet een **anticlimax**.
- **ironie**: vorm van **spottende humor**, waarbij je het tegenovergestelde zegt van wat je eigenlijk bedoelt. Je complimenteert bijvoorbeeld iemand die iets stoms heeft gedaan. Extremere vormen van spot zijn

sarcasme en cynisme. Men spreekt ook wel van een *ironische situatie* als er sprake is van een interne tegenstrijdigheid of een komisch toeval (bijvoorbeeld wanneer er ontslagen vallen bij een arbeidsbureau doordat de werkloosheid is gedaald). Een ander woord hiervoor is **paradox**: een bewering lijkt tegenstrijdig, maar als je erover nadenkt, zie je de waarheid ervan in.

- **understatement**: je drukt je opzettelijk zwakker uit dan je bedoelt. Bij de toneelschrijver Corneille vind je bijvoorbeeld een personage dat zegt dat ze iemand niet haat, tenzij ze bedoelt dat ze van hem houdt. Voorbeeld: 'Va, je ne te hais point' (Pierre Corneille).

Symbool

Concreet object waaraan een abstracte betekenis toegekend kan worden. Bij een roos legt iedereen meteen de associatie met liefde. Literaire auteurs gebruiken vaak originele symbolen, die wat meer denkwerk van de lezer vragen. Een veelgebruikte methode in verhalen en gedichten is het symbolische gebruik van kleuren (wit als symbool voor onschuld, zwart als de kleur van de dood).

Thema

Korte aanduiding van het centrale gegeven waar een tekst eigenlijk over gaat. Het is niet altijd meteen duidelijk welke gedachte er onder de oppervlakte van alle vertelde gebeurtenissen verborgen zit. We formuleren thema's in algemene termen, bijvoorbeeld: 'de strijd tussen goed en kwaad'. Veel literatuur gaat in wezen over universele menselijke ervaringen als liefde, familierelaties en ouder worden. Om het thema van een boek concreet vorm te geven, gebruiken auteurs **motieven**. Dit zijn herhalingspatronen die de tekst structureren. Als in een roman meerdere ruzies tussen gezinsleden voorkomen, is dat een aanwijzing dat familierelaties een hoofdthema van het boek vormen.

Stromingen

Middeleeuwen (500-1500)

De Franse literatuur begint rond de 12e eeuw. Dan worden de verhalen die tot dan toe alleen mondeling overgeleverd werden in de volkstaal op schrift gesteld.

Er zijn een aantal hoofdgenres te onderscheiden. *Ridderromans* zijn meestal heldhaftige verhalen over Karel de Grote, een koning uit een ver verleden (bijvoorbeeld *La Chanson de Roland*). Bij *hoofse ridderromans* speelt ook de liefde een belangrijke rol. Een voorbeeld hiervan zijn de verhalen over koning Arthur van de schrijver **Chrétien de Troyes**.

Renaissance en classicisme (1500-1700)

Op de 'donkere' middeleeuwen volgt de renaissance, een periode waarin de cultuur van de klassieke oudheid herontdekt wordt en wetenschap en filosofie in een stroomversnelling terechtkomen (ontdekkingsreizen van Columbus, uitvinding van de boekdrukkunst, enzovoort). Door de meer kritische houding ten opzichte van overgeleverde tradities ontstaan allerlei religieuze en maatschappelijke spanningen (denk aan de Reformatie).

In de Franse literatuur leidt de bewondering voor de Griekse en Romeinse literatuur tot een streng *classicisme*, waarbij het navolgen van voorbeelden uit oudheid tot regel werd verheven. De tragedies van **Racine** en **Corneille** moeten bijvoorbeeld gehoorzamen aan de wet van de *3 unités*: eenheid van plaats, tijd en handeling. Ook hebben zij een vaste opbouw in vijf bedrijven en hadden zij vaak klassieke (mythologische) verhalen als onderwerp.

Verlichting (1700-1800)

In de 18e eeuw zet de emancipatie van de zelfstandig denkende mens (*rationalisme*) verder door. Franse filosofen als **Voltaire** en **Rousseau** uiten kritiek op de absolute macht van de koning. Ze moeten dat vaak via een omweg doen. In *Lettres persanes* (1721) laat **Montesquieu** zogenaamd twee Perzen door Europa reizen. De brieven die zij naar huis schrijven, bevatten onoverholn maatschappijkritiek. De literatuur van de verlichting kenmerkt zich door vooruitgangsoptimisme en een sterke didactische (opvoedende) inslag. Schrijvers kiezen voor toegankelijke genres als de roman, met een hedendaagse setting en een duidelijke moraal. Om het gewone volk op te leiden tot verantwoordelijke burgers, vinden de filosofen de encyclopedie uit. Hun idealistische pleidooien voor vrijheid, gelijkheid en broederschap hebben de Franse Revolutie van 1789 in belangrijke mate voorbereid.

Romantiek (1800-1850)

Nadat lange tijd de nadruk van schrijvers heeft gelegen op het verstand, ontstaat er een tegenbeweging die van het gevoel de belangrijkste literaire inspiratiebron maakt. De romantiek verzet zich tegen de burgermaatschappij en tegen de strenge regels waaraan literatuur moet voldoen. In plaats van te geloven in een betere toekomst, keren schrijvers zich af van de alledaagse werkelijkheid. Zij vluchten in het verleden (denk aan **Victor Hugo's** *Klokkenluider van de Notre Dame*, dat zich afspeelt in de middeleeuwen), dromen

van exotische culturen of geloven in een hogere werkelijkheid. Dichters gaan zichzelf zien als een soort profeten: ze denken dat het hogere weerspiegeld wordt in de natuur en dat alleen bijzondere genieën dit kunnen waarnemen en verwoorden. De persoonlijkheid van de kunstenaar wordt ineens heel belangrijk: het gaat er niet langer om bepaalde voorbeelden perfect na te volgen, maar om individuele en originele kunst te maken. Romantische schrijvers leiden vaak een anti-burgerlijk bestaan.

Realisme en naturalisme (1850-1914)

Vanaf ongeveer 1850 gaan schrijvers meer oog krijgen voor de hedendaagse realiteit, die zij zo objectief en gedetailleerd mogelijk willen weergeven. Hun personages zijn geen simplistische helden of schurken, maar mensen van vlees en bloed met een complexe psychologie. De roman *Madame Bovary* (1857) van **Gustave Flaubert** veroorzaakt een schandaal, omdat het gaat over een doktersvrouw die overspel pleegt en zichzelf uiteindelijk het leven beneemt. Men neemt het de auteur kwalijk dat hij dit verhaal neutraal presenteert, zonder het gedrag van de hoofdpersoon openlijk te laten veroordelen door de verteller.

Het naturalisme is een soort wetenschappelijk vervolg op het realisme, waarbij men de werkelijkheid niet alleen wil beschrijven, maar ook verklaren. Naturalisten zijn geïnteresseerd in de evolutietheorie van Darwin, in erfelijkheidsleer en in sociologie. Hierdoor krijgen ze een *deterministisch* wereldbeeld: het gedrag van mensen wordt helemaal bepaald door hun afkomst en omgeving. De grondlegger van de naturalistische roman is **Émile Zola**. Hij beschrijft bijvoorbeeld het leven van alcoholisten en moordenaars, zonder hun gedrag moreel te beoordelen: zij kunnen er immers niets aan doen als zij erfelijk belast zijn met criminele genen. Dit wordt zeer schokkend gevonden, evenals het feit dat Zola de 'hele' werkelijkheid toont, inclusief de ellende van de allerarmsten. Hij doet dit niet alleen uit wetenschappelijke belangstelling, maar ook om op te roepen tot sociale hervormingen.

Symbolisme (1880-1900)

De poëzie van de tweede helft van de 19e eeuw wordt gedomineerd door het symbolisme, een stroming waarbij dichters niet proberen de werkelijkheid weer te geven, maar abstracte ideeën als liefde, oorlog, dood en het goddelijke uit te drukken. Daarvoor gebruiken zij metaforen: beelden uit de zichtbare werkelijkheid, die zij een 'diepere' betekenis geven. Een belangrijke vormvernieuwing is de introductie van het *vers libre*: poëzie zonder regelmatig rijm en metrum.

Charles Baudelaire geldt als voorloper van de symbolisten. Zijn belangrijkste bundel is *Les fleurs du mal* (1857), waarin hij onder andere de schoonheid van het kwaad bezingt. Hij ziet de mens als een 'homme double': aan de ene kant is hij geneigd tot het goede, maar aan de andere kant is hij slecht. Baudelaire ervaart dat ook sterk in zijn eigen leven: nu eens schrijft hij prachtige gedichten, dan weer ligt hij in de goot: hij maakt schulden, drinkt te veel en gebruikt drugs.

Zijn gedichten hebben een enorme invloed op **Paul Verlaine** en **Arthur Rimbaud**, die elkaar goed kennen en beïnvloeden. Ze gebruiken een soort magische taal vol muzikale klankeffecten, wat hun gedichten soms het karakter van een roes geeft.

Expressionisme, dada en surrealisme (1914-1930)

De Eerste Wereldoorlog heeft een grote impact op de Franse literatuur. Tijdens het *entre-deux-guerres* wordt het trauma van de loopgravenoorlog verwerkt; een kortstondige periode van optimisme in de jaren twintig maakt plaats voor een economische crisis en nieuwe oorlogsdreiging. In de poëzie worden radicale vernieuwingen doorgevoerd om uiting te geven aan het moderne levensgevoel.

Expressionistische dichters nemen niet de buitenwereld, maar hun eigen ideeën en gevoelens als uitgangspunt. Om die zo kernachtig mogelijk uit te drukken, gebruiken ze een heftige stijl met korte regels, weinig bijvoeglijke naamwoorden en veel zelfstandige naamwoorden. Leestekens ontbreken vaak, evenals rijm en een vaste strofe-indeling.

De Dada-beweging gaat nog een stap verder in het doorbreken van conventies, onder het motto 'alles is kunst; niets is kunst'. Dadaïsten gebruiken bijvoorbeeld *ready-mades* (kant-en-klare teksten, bijvoorbeeld krantenberichten, worden als gedicht gepresenteerd). Soms is er zelfs geen begrijpelijke tekst meer, maar alleen een spel met klanken. Ze experimenteren met typografie: de gedrukte tekst is een opvallend geheel waarbij lettertypen, kleuren en lay-out de inhoud van de tekst ondersteunen.

Guillaume Apollinaire maakte een soort beeldgedichten in zijn bundel *Calligrammes* (1918): de vorm van het gedicht verbeeldt tegelijkertijd de inhoud.

De surrealisten onder leiding van **André Breton** halen hun inspiratie uit dromen, die zij zien als de uitlaatklep van het onderbewuste. Zij experimenteren met *écriture automatique* (spontaan opschrijven wat je voor de geest komt) om zo het irrationele de vrije loop te laten. Dichters als **Louis Aragon** en **Paul Éluard** schrijven (liefdes)poëzie vol verrassende, onrealistische beelden.

Modernisme (1900-1940)

Modernistische romanschrijvers zien de mens als een onzeker iemand in een onlogische wereld. Ze schrijven vaak over twijfelende personages. Belangrijker dan de intrige is het innerlijk van de hoofdpersoon. Schrijvers gebruiken hiervoor nieuwe verteltechnieken als de *monologue intérieur* (directe weergave van de vaak warrige gedachtengang van een personage). Om het denkproces goed weer te geven, doorbreken zij de

chronologie. De subjectiviteit van de beschreven ervaringen wordt benadrukt door het ontbreken van een alwetende verteller: het perspectief ligt vaak bij een ik-verteller.

Marcel Proust schrijft de autobiografische romancyclus *À la recherche du temps perdu* (1909-1922) met als onderwerp de voorbijgane tijd die teruggehaald kan worden door het geheugen. De psychologische ontwikkeling van de hoofdpersoon vormt het hoofdthema van dit werk. In de psychologische romans van **André Gide** zijn mensen op zoek naar hun eigen normen wat betreft goed en kwaad. Veel gelezen wordt *La symphonie pastorale* (1919), waarin een dominee een verwaarloosd meisje opvoedt en verliefd op haar wordt.

Existentialisme (1940-1970)

Tijdens en na de Tweede Wereldoorlog houdt de vraag naar de zin van het bestaan veel mensen bezig. Zij vinden antwoorden in de existentialistische filosofie en literatuur. De basisgedachte van deze stroming is dat de wereld absurd, chaotisch en zinloos is. De mens heeft slechts twee zekerheden: hij bestaat (existeert) en hij zal eens sterven. Hij staat eenzaam in een onzekere wereld: gevoelens van walging, angst en vervreemding overheersen. De mens is vrij om zijn eigen leven te bepalen en hij alleen is verantwoordelijk voor zijn eigen keuzes. Die keuzevrijheid lijkt prettig, maar is heel moeilijk in te vullen, wanneer alle morele (religieuze) houvast is wegge gevallen.

Jean-Paul Sartre schrijft al in 1938 een roman waarin de hoofdpersoon duidelijk de absurditeit van het leven voelt: *La nausée* (De walging). Na de Tweede Wereldoorlog wordt hij een van de leiders van het existentialisme, samen met zijn levenspartner, de feministische schrijfster **Simone de Beauvoir**. Een andere belangrijke existentialist is **Albert Camus**.

Absurdisme (1950-1960)

Onder invloed van het existentialisme ontstond het absurdistisch toneel. In deze toneelstukken bevinden de personages zich in doellose situaties waarin ze fundamenteel eenzaam zijn. Echte communicatie met een ander mens is onmogelijk: de personages in deze stukken praten zinloos langs elkaar heen. Bekende absurdistische stukken zijn *La cantatrice chauve* (1950) van **Eugène Ionesco** en *En attendant Godot* (1954) van **Samuel Beckett**.

Nouveau roman (1950-1970)

In de jaren 1950 ontstaat een beweging van romanschrijvers die hevig experimenteren met verteltechniek en stijl. Het doel is niet langer om een geloofwaardige fantasiewereld op te roepen, maar om uit te vinden wat er allemaal mogelijk is met taal. **Alain Robbe-Grillet** roept schrijvers op om alle bekende realistische verteltechnieken overboord te gooien. Dit resulteert in boeken waarin je nauwelijks een plot kunt ontdekken; personages krijgen geen gezicht of psychologische diepgang. In plaats daarvan vind je vaak zeer gedetailleerde beschrijvingen van voorwerpen en interieurs.

Postmodernisme (1970-heden)

Vanaf de jaren tachtig wordt de term *postmodern* gebruikt als verzamelnaam voor de ideeën over mens en wereld in deze tijd. De postmoderne mens ervaart de wereld als complex en veranderlijk. Hij heeft het gevoel dat alles relatief is en hij geen enkele greep op de wereld meer heeft: dé waarheid bestaat niet. Dit gedachtegoed uit zich in de postmoderne roman, waarin niet langer wordt gepretendeerd een eenduidige werkelijkheid te tonen, waarin vaststaat wat waar en onwaar is. De romans worden vaak fragmentarisch verteld, als een soort mozaïek van verhaallijnen en perspectieven. Ook typerend is het combineren van verschillende genres en stijlen binnen één boek en het gebruik van *intertekstualiteit* (verwijzingen naar andere boeken). Hierdoor lijken de romans vaak op een soort spel met de literatuur en de lezer.

Michel Tournier maakt in zijn postmoderne romans gebruik van oude bekende verhalen. In *Vendredi ou les limbes du pacifique* (1967) grijpt hij terug op *Robinson Crusoe* van Daniel Defoe. In zijn bekendste roman *Le roi des aulnes* (1970), dat zich afspeelt in de Tweede Wereldoorlog, combineert hij een Germaanse en een christelijke mythe.

Postkolonialisme, francophonie en multiculturaliteit (1980-heden)

Typerend voor de hedendaagse cultuur is dat grenzen steeds meer vervagen. In de literatuur merk je dat aan de populariteit van 'wereldliteratuur': schrijvers uit niet-westerse landen worden veel vertaald en gelezen. Vaak gaat het om inwoners van voormalige Europese koloniën, die kritisch schrijven over de relatie tussen het westen en de rest van de wereld. Deze literaire stroming wordt wel *postkolonialisme* genoemd. Zo beschrijft **Patrick Chamoiseau**, afkomstig uit Martinique, in zijn roman *Texaco* (1992) de strijd van de arme mensen op Martinique vanaf de slaventijd tot en met de krottenwijken van nu.

De rijke traditie van Franstalige literatuur uit Afrikaanse en andere niet-westerse landen duidt men aan met de term *francophonie*. Een internationale bestseller is *Ségou* (1984) van **Maryse Condé**, een familie-epos over vier generaties in Noordwest-Afrika. De uit Marokko afkomstige **Tahar Ben Jelloun** schrijft in *L'enfant de sable* (1985) op een poëtische manier over een meisje dat van haar vader een jongen moet zijn.

Vanaf de jaren tachtig verschijnen er ook veel romans over de multiculturele samenleving. De auteurs zijn vaak (kinderen van) migranten, die verwoorden hoe het is om tussen twee culturen te leven.